

Повернення до теми: ІНСТИТУТУ ФІЛОСОФІЇ імені Г.С. СКОВОРОДИ – 75 років

<https://doi.org/10.15407/fd2022.01.134>
УДК 37.0322:140.8

Марія КУЛТАЄВА, доктор філософських наук, професор,
член-кореспондент НАПУ, завідувач кафедри філософії
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди,
61002, Харків, вул. Алчевських, 29
mariya_kultaeva@i.ua
<https://orcid.org/0000-0002-0603-0986>

ШКОЛА МИСЛЕННЯ, ШЛЯХЕТНОСТІ ДУХУ І ГРОМАДЯНСЬКОЇ МУЖНОСТІ (до 75-річчя Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України)

У статті йдеться про культурне та освітнє значення Інституту філософії НАН України для духовного розвитку українського суспільства. З позиції включеного спостерігача відтворено окремі епізоди його історії. Розглянуто символічну роль Г.С. Сковороди у самовизначенні Інституту як центру формування світоглядної культури нації та визначення її ціннісних орієнтацій. Кризь призму інтуїції М. Гайдегера щодо небезпек, які загрожують філософському мисленню, відображено у відповідній метафоричній можливості діалектичного зняття загроз, що з ними стикається «Київська філософська школа». Розкрито спорідненість сквородинівської та західноєвропейської філософських традицій, а також роль Інституту філософії у формуванні духовної культури нації та національно свідомої наукової спільноти.

Ключові слова: Інститут філософії, сквородинівська традиція, мислення, філософія, світогляд, культура, свободи, наукова спільнота, творчість, відповідальність.

*Три небезпеки загрожують мисленню.
Доброю, отже, цілющою, небезпекою є
сусідство з поетом, який співає.
Злою, бо дражливою, небезпекою
є мислення. Адже воно має мислити
всупереч собі, але рідко й неохоче
вдається до цього.
Найбільш загрозовою небезпекою є
філософування —
через його сумбурність.*

М. ГАЙДЕГЕР

Цитування: Култаєва, М. (2022). Школа мислення, шляхетності духу і громадянської мужності (до 75-річчя Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України). *Філософська думка*, 1, 134–143. <https://doi.org/10.15407/fd2022.01.134>

Замість вступу

75-річний ювілей Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України, як кожна кругла дата, є нагодою для вшанування його досягнень і здобутків, якими можна пишатися. Адже незалежність, свобода і демократія лише тоді стають життєздатними, коли народжуються з духу філософії, домівкою якого в Україні є Інститут філософії. Кожний із прожитих ним років був на свій лад складним, але навіть за часів тоталітаризму тут зберігався прихований прихисток свободи. Цього не могли собі дозволити університетські філософські факультети та відповідні кафедри. Натомість діяльність Інституту філософії НАН України визначалася і продовжує визначатися не логікою ситуації, а передусім логікою селекції, бо в цьому разі кадри справді вирішували все й могли дозволити собі розкіш мислення проти течії догматизованого марксизму. Це мало плідні наслідки, адже завдяки радикальним суспільним змінам в Україні, духовну підготовку до яких здійснювали передусім філософи під егідою Інституту, тут і сьогодні успішно працюють спеціалізовані відділи та різні лабораторії філософської творчості.

Ця школа виховала кілька генерацій українських філософів, які відтворюють дух Інституту в багатьох регіонах країни. Існує своєрідне братерство колишніх аспірантів і докторантів Інституту філософії. Як представник цього братерства можу сказати, що нас об'єднує пристрасна любов до філософії, неписаний моральний статут і кодекс честі філософа, який роками відшліфовувався в Інституті. Школа мислення — це словосполучення вживається у статті як евристична метафора, акцентуючи поєднання наукових досліджень у різних дисциплінарних розгалуженнях філософської думки з вихованням і загартуванням особистості філософа.

Згадуючи Канта, можна сказати, що Інститут філософії як організаційна форма духовного виробництва уособлює зняття суперечки між факультетами через створення на філософському ґрунті міждисциплінарних синтезів, стимулюючи діалоги та дискусії. Ця демократична лінія послідовно дотримується дирекцією інституту, який очолювали такі непересічні філософи, як Павло Копнін, Володимир Шинкарук та Мирослав Попович, гідним спадкоємцем котрих став Анатолій Єрмоленко.

Я особисто належу до генерації тих вихованців Інституту, які здійснювали дослідження або працювали над дисертаціями за доби застою, але за часів, що настали після відлиги, а отже, зберегли присмак і передчуття свободи. Ми часто зустрічалися у спецховищах бібліотек, щоби прочитати в оригіналі заборонену літературу, а потім втиснути великі цитати у власні публікації під виглядом критики, щоби пробудити інтерес до іноземних авторів та залучити до обговорення їхніх текстів якомога більше молодих філософів. Так закладалася школа перекладу філософських текстів, які зробили свій внесок до духовного оновлення українського суспільства. Разом із Людмилою Ситніченко ми переписували цілі сторінки з тих творів, для отримання яких треба було давати підписку про нерозголошення. Під заборону потрапляли

навіть фрейдомарксистки Франкфуртської школи. Мій науковий керівник Віталій Табачковський — тоді він ще сам працював над докторською дисертацією — схвалював нашу пристрасть до екзистенціально-антропологічних студій. В академічних інститутах філософії СРСР, передусім у київському, навіть за часів застою зберігався дух свободи. Тут співіснували начебто паралельні світи: номенклатурні філософи і філософи свободи намагались уникати прямих зіткнень. Створення такої толерантної атмосфери в Інституті на тлі формально проголошеного наступу на буржуазну ідеологію — це велика заслуга тодішнього директора Володимира Шинкарука.

Історія Інституту, принаймні її третина, перетинається з лінією мого життя, і через це спроба реконструкції її окремих фрагментів буде емоційно забарвленою. У моїх спогадах і переживаннях різних ситуацій, на які багате наукове життя, домінує вдячність і радість від багатьох екзистенційних зустрічей у стінах Інституту, простір якого, навіть за радянських часів, радше нагадував агору, ніж зал засідань із чітко відведеними місцями в президії, де ранг філософа визначався наближеністю або віддаленістю до партійного керівництва.

Відтворення історії як низки пригадувань у спалахах примхливої пам'яті є спокусливим, але й занадто ризикованим заняттям, бо епізоди, з яких складається суб'єктивна історія Інституту, розривають живу тканину спілкування всередині наукової спільноти з особливо променистою філософською аурою. Тому в цій статті я не буду перелічувати колективні й персональні досягнення співробітників, бо про них уже йшлося в публікаціях попереднього числа журналу. Продовжуючи подумки щиросердні вітання і святкову тональність, зупинюся на культурно-антропологічному та політико-освітньому обґрунтуванні доцільності існування Інституту філософії як такого в сучасному українському культурно-освітньому просторі, що власне і становить мету цієї статті. Її план міститься в епіграфі, де йдеться про три небезпеки, які загрожують мисленню та продуктивній філософській рефлексії. Їх виокремив Мартин Гайдегер на підставі власного досвіду й теоретичних узагальнень. Ці небезпеки слід розглядати як формальні контекстуальні умови активізації філософської думки задля генерування потужної енергії, необхідної для духовного оновлення українського суспільства. Сприятливою небезпекою для мислення, за Гайдегером, є близькість до співучого поета [Heidegger, 1982: S. 15]. Моє суб'єктивне сприйняття вже вимальовує такий образ, щоправда, за моделлю «два в одному». Це Григорій Сковорода. Історія Інституту в горизонтах такого сприйняття трохи відгортає завісу таїни довкола питання «Як це — бути Сковородою: співати, мислити та ще й служити?»

Григорій Сковорода — патрон Інституту філософії й поет, що постійно виспіває над вухом філософів

Ім'я Григорія Сковороди є не просто додатком до назви академічного Інституту, діяльність якого зосереджена не тільки на науково-дослідницькій роботі — він ще має виконувати низку рутинних завдань, далеких від філософ-

ської творчості. Одначе це ім'я накладає відбиток на всі сфери інтелектуальної й духовно-моральної творчості співробітників Інституту — представників різних генерацій і субкультур, об'єднаних спільною долею та українською національною ідеєю. Сенси останньої в її ранній модерній артикуляції, як відомо, містяться у спадщині Сковороди. Завдяки зусиллям співробітників Інституту ця спадщина не тільки досліджується й систематизується, а й реанімується, бо ідеї Сковороди виконують виховну та орієнтаційну функцію за складних часів історії незалежної України. На те, що філософія Сковороди може служити дієвою критикою позірною патріотизму, гаслами якого прикривають корисливі інтереси, свого часу вказував ще Дмитро Донцов в описах «українського гешефтарства» як у духовній культурі, так і в політиці [Донцов, 1992: с. 206]. Ця критична сквородинівська традиція підтримується організаційними заходами й видавничою політикою Інституту. Особливо тут треба відзначити практику проведення круглих столів, присвячених актуальним проблемам суспільного життя в Україні та світі, а також ролі філософії як дороговказу для виходу із численних криз різного рівня, з якими стикаються і окремішні люди, і все людство.

Життя під знаком Сковороди з його артикуляцією свободи та гідності є нелегким, бо занадто високо піднято планку рівня філософської та педагогічної творчості. Молода генерація співробітників Інституту не тільки гідно тримає цей рівень, а й цілком у душі філософії олімпізму прагне перевершити досягнуте. Не останньою чергою це, на мою думку, уможлиблюється через діалог з поетом, пісні якого насичені філософським змістом. Таке наспівування є не нав'язливою мелодією, а нагадуванням про суспільну місію філософії та її духовне покликання. Адже лірика найбільш суспільно занепокоєна тоді, коли «вона не підлещується до суспільства, нічого не провіщує», а отже, там, де ліричний суб'єкт у специфічній формі виявляє больові точки на політичному, культурному або соціальному тілі суспільства [Адопко, 1994: SS. 56–57]. Саме на цій основі, а не на екзальтованій політичній романтиці, гартуються громадянська мужність та морально-етичні норми діяльності та життєтворчості науковця-філософа.

Сучасні інструкції щодо академічної доброчесності, спущені згори, — це лише бліда копія того духу творчого змагання, що його задали українські філософи-шістдесятники, які впродовж тривалого часу були духовним осердям Інституту філософії. Український платонізм у 70-х роках минулого століття унаочнювався, принаймні для мене, аурую Володимира Шинкарука, Мирослава Поповича, Марії Злотіної, Вілена Горського, Сергія Кримського, Вадима Іванова, Валерії Нічик, Віталія Табачковського, Ніни Поліщук. Інститут був місцем зустрічі філософської еліти, до речі, не тільки української. Відчуті на собі її енергетику було справжнім дивом. Інститут, як магніт, притягував до себе непересічних особистостей. Сюди приходили письменники, художники, актори. В Інституті філософії я вперше побачила і почула в неофіційній обстановці діалоги між Ігорем Бичком і Віталієм Табачковським

про французький та німецький екзистенціалізм, а мистецтво жити нам, аспірантам, в неофіційній обстановці викладала Ада Бичко, до речі, на матеріалі біографії Лесі Українки.

Родина Бичків і мій науковий керівник Віталій Табачковський, як справжні тренери, добре приготували мене до старту у філософському забігу з перешкодами. Пригадую епізод з мого аспірантського життя. Вихована в душі академічної свободи і партнерства, я дозволила собі у вступі дисертації, присвяченій Карлу Льовіту, дещо критично висловитися на адресу Бориса Григор'яна, гуру філософської антропології в колишньому СРСР. На засіданні вченої ради, де мою дисертацію рекомендували до захисту, було вирішено надіслати її на рецензію до Інституту філософії РАН. Цілком пригнічена, я поїхала до Москви, боячись не за себе, а за мого наукового керівника, який тоді аж спав з лица. Але реакція Григор'яна виявилася неочікуваною для недоброзичливців Табачковського. Я отримала від нього дуже схвальний відгук, а навздогін заклик: «Екзистенційні антропологи всіх країн, єднайтеся!» Це гасло тоді насправді мало силу ініціативи. Його дотримання, щоправда, вимагало неабиякої громадянської мужності, бо це був наступ на територію сакралізованого марксизму, тобто на терени комуністичної ідеології.

Як колишня аспірантка і докторантка Інституту філософії, можу стверджувати, що за тих скрутних часів головною метою для переважної більшості філософської наукової спільноти, особливо істориків філософії, було не здобуття дипломів та сертифікатів, а обмін ідеями, радість творчої комунікації. У парадоксальний спосіб тогочасна інститутська молодь була чимось на зразок ідеальної комунікативної спільноти, бо Сковорода співав над її вухом *DE LIBERTATE*, заглушаючи комуністичний офіціоз. Застереження Сковороди з цього вірша — «О, якби в дурні мені не пошитись, щоб без свободи не міг я лишитись» — сьогодні є не менш актуальним, ніж за часів, про які я згадую.

Інститут філософії не тільки формував інтелектуальну еліту нації, яка стояла на передовій за незалежність, гідність і честь нації, а й сам як концентрат духовного життя генерував смисли української ідеї. Обдаровані наукові співробітники Інституту через філософську та літературну творчість, вплив якої відчутно посилюється новітніми медійними технологіями, і зараз підтримують у тонусі інтелектуальне тіло, волю й розум українського суспільства, тим самим формуючи критичне й відповідальне мислення нації, яка навчається розрізненню між двома опціями майбутнього — тим, що має бути, і прийдешністю, яка буває не тільки непередбачуваною, а й агресивною. Особисто на мене справили велике враження поетичні твори Сергія Пролєєва і Віктора Малахова, художня обдарованість мого наукового керівника Віталія Табачковського, проза Оксани Забужко, публіцистичні телевізійні проекти Назіпа Хамітова. Завдяки зусиллям Тетяни Чайки збережена пристрасть філософських діалогів Сергія Кримського [Крымский, 2012], який навчав нас критично оцінювати свої перші кроки на шляху оволодіння культурою філософського мислення й культурою свободи.

Мислення проти себе найбільш важко дається випускникам університетів із філософською, соціально-політичною, педагогічною та філологічною спеціалізацією. Диплом надає їм позірний статус професійного філософа, знавця людських душ, архітектора та оновлювача суспільних ландшафтів або вже знайомого нам майстра з виготовлення нової людини на замовлення певних політичних сил, але зі свідомством володаря майбутнього, який ніяк не хоче примиритися зі своєю реальністю початківця. Особливо це дається взнаки на теренах філософської творчості, яка регламентується філософською традицією, національною епістемною культурою, яка в Україні несе на собі тягар і благословення кордоцентризму. Проте духовно-моральна атмосфера Інституту філософії не сприяє розвитку аспірантської зарозумілості, бо тут навчають критично мислити, здійснювати самоконтроль та займатися самовихованням.

Мислити проти себе мене привчив мій керівник Віталій Табачковський, коли, рецензуючи статтю або розділ дисертації, писав великими літерами через усю сторінку: «Почни з початку — не той заспів!» Але не менше допомагали мені глибоко професійні та завжди доброзичливі поради Віктора Пазенка, Ніни Поліщук, Ольги Соболев, не зайве тут згадати також прискіпливі й дотепні зауваги Степана Кошарного, пристрасного одоратора феноменології Едмунда Гусерля. Водночас мислення проти себе передбачає зіткнення філософських традицій, верифікацію філософських ідей, визначення їхньої валідності у тих чи інших соціокультурних контекстах, нескінченні діалоги з великими філософами минулого й сьогодення.

Місце зустрічі української та європейської традиції

Навіть за радянських часів Інститут філософії Академії наук УРСР був найбільш проєвропейською науково-дослідницькою установою в колишньому СРСР. Діалог з німецьким ідеалізмом, із французькою та британською філософською традиціями тут ніколи не припинявся. Диво реанімації давно померлих філософів у тому чи іншому аспектах демонстрували й директори Інституту академіки Володимир Шинкарук та Мирослав Попович, член-кореспондент НАН України Анатолій Єрмоленко, його співробітники різних генерацій: і рангів — професори Валерія Нічик, Вілен Горський, Михайло Булатов, Сергій Пролєєв, Віктор Малахов, Вадим Іванов, Євген Бистрицький, Віталій Табачковський і багато інших, не менш достойних і талановитих науковців. Започаткована Анатолієм Єрмоленком школа комунікативної філософії також сприяла поширенню практик уявних діалогів між українською та європейською традиціями.

Треба зазначити, що формування, збереження і примноження філософської культури неможливе без знання історії філософії, її пристрасного переживання та осмислення. Саме так до Гегеля ставився Сергій Кримський [Кримський, 2012: сс. 43–46]. Дещо відхиляючись від заданої теми, хочу зауважити, що в останні десятиліття серед дисертантів та докторантів відчутно

знизився рівень історико-філософської аргументації, рецензенти не помічають у пошукувачів привласнення ідейного скарбу філософів минулих часів, які марно чекають в Україні своєї черги на реінкарнацію. Останнім придулом справжнього транстемпорального філософського діалогу в Україні залишається Інститут філософії, де приховані смисли сковородинівської традиції стимулюють також поновлення інтересу до її зв'язку з європейською культурою.

Якщо розглядати діяльність Інституту з позицій сьогодення, з огляду на перспективу євроінтеграції, напрошується його порівняння з Франкфуртським інститутом соціальних досліджень. Обидва заклади були добре обізнані щодо джерел і практичних наслідків тоталітарного мислення, обидва займалися критикою догматизованого марксизму як комуністичної ідеології або радянської версії «реального соціалізму», зосереджуючись на проблематиці посттоталітарних трансформацій і духовного оновлення соціумів. Безперечно, українська ситуація, що склалася на із здобуттям національної незалежності, відрізнялася від соціально-політичних і культурних контекстів створення ФРН. Перевиховання (reeducation) німців відбувалося під зовнішнім впливом, але філософську традицію, закладену німецьким ідеалізмом, його епістемну культуру відстоювали франкфуртці різних генерацій, починаючи від фундаторів цієї школи Теодора Адорно та Макса Горкгаймера та завершуючи Юргеном Габермасом та Акселем Гонетом. Духом франкфуртців, манерою їхнього теоретизування пронизана епатажна філософія Петера Слотердайка, який прискіпливо вдивляється в обличчя доби радикальних суспільних перетворень та «жахливих дітей Нового часу» [Sloterdijk, 2015: SS. 27–28].

Інститут філософії за часів незалежності опинився у більш складній ситуації, ніж його споріднена душа у Франкфурті. Адже українська філософська традиція з її прихованими смислами перебувала у стані ейфорії від дива першого кроку української нації, яка потребувала духовної підтримки так само, як і її філософи. Політики зазвичай не вміють користуватися ресурсом філософського мислення і навіть намагаються мінімізувати філософську освіту молоді. Наведу розмірковування Карла Ясперса з цього приводу: «Багатьом з політиків було б легше займатися своїми безпорадними справами, якби взагалі не було філософії. Масами та функціонерами легше маніпулювати, коли ті не мислять, а мають лише вимуштрувану розумність. ... Нехай філософські кафедри ледь жевріють. Що більше вивчають несуттєве, то легше відволікати людей від сили випромінювання філософії» [Jaspers, 1991: S. 173]. Ситуація, що складається сьогодні в Україні, є ще більш загрозливою. Філософію не вивчають у школі, а також відсувають на периферію вищої освіти. Навіть у деяких педагогічних вишах курс філософії освіти фактично усувається з навчального плану. Це є також загрозою Інституту філософії. Чи здатні популярна філософія та неформальна філософська освіта задовольнити світоглядний голод широких верств населення без сис-

теми генерування й засвоєння філософського знання, де академічний Інститут філософії є принципово важливим структурним елементом? Мабуть, може, але ціною загальною деградацією суспільства.

Два обличчя популярної філософії

Популярна філософія впродовж тривалого часу була для широких верств населення уособленням просвітництва, залучаючи людей до самопізнання і самоконтролю. Своєю чергою, це передбачає залучення їх до глибшого засвоєння філософії. Це є запорукою світоглядної культури і духовного здоров'я нації. Інше обличчя популярної філософії віддзеркалює риси напівосвіти, яка залюбки вдається до безвідповідального і зухвалого філософування. Вуличні пророки та месії є майстрами квазіфілософських спокус. Зараз вони успішно опановують соціальні мережі. Саме через це Гайдегер не випадково назвав таке філософування найбільшою загрозою для мислення [Heidegger, 1981: S. 16]. У ніякому разі він не хотів образити людей, схильних до філософських медитацій у світі повсякденності, до роздумів про сенс життя і своє місце у світі. Тут йдеться про ресентиментальну безвідповідальну імітацію академічної філософії, про жонглювання філософською термінологією без розуміння її значення. Зневага до аргументації та мова хвалька сьогодні, на жаль, мають попит в українському суспільстві. Філософами називають себе езотерики, адепти нетрадиційної медицини та паранауки. Вони широко представлені у YouTube та інших мережах, виступають експертами на телебаченні. Цю тенденцію, яка набуває поширення в суспільствах пізнього модерну Теодор Адорно називав «наступом напівосвіти» (докл. див.: [Култаєва, 2017: с. 159]). На жаль, цей наступ стає пріоритетним в освітній політиці України. Політики не помічають, що в українському суспільстві фактично зруйновано світоглядну культуру, натомість домінує міфотворчість. Усі пристрасні демонстрації відданості європейським і загальнолюдським цінностям, боротьба проти корупції, кодекси академічної та наукової доброчесності дієві лише за умов наявності світоглядної культури та культури свободи. Релігійний світогляд українців через низький рівень світоглядного виховання також зведений до моральної звичаєвості. Сучасні закони, які стосуються перспектив розвитку освіти та науки в Україні, фактично знищують її духовне виробництво, подаючи деградацію як оновлення. Але Україна тут не є винятком. Як зазначає Юліан Ніда-Рюмелін, моноцентрична орієнтація європейських освітніх культур на США маргіналізує Європу як ціле, а через політику щодо науки загрожує європейській інтеграції. Європейська наукова та освітня традиція є багатою, ... вона здатна конкурувати з американською» [Nida-Rümelin, 2014: SS. 169–170].

Небезпека, що походить із цього боку, є суспільним і культурним викликом, якому протидіє Інститут філософії — гідний продовжувач сковородинівської традиції та один із форпостів захисту та укріплення національного самоствердження України.

Висновки

Навіть фрагментарне осмислення історії Інституту філософії свідчить про успішність його еволюції як наукового й культурно-просвітницького осердя духовного життя України. У ситуації занепаду світоглядної культури українського суспільства він робить великий внесок, сприяючи захисту університетської філософії та її популярних версій, що виконують просвітницьку та орієнтаційну функцію в суспільстві, якому загрожує повернення домодерних маніпулятивних практик: агресивної маніфестації забобонів, пропагування невиважених орієнтирів духовного розвитку, замаскованих під риторику духовного оновлення або повернення до джерел. Як установа підготовки фахівців вищої кваліфікації він упродовж усієї своєї історії був зразком для наслідування. Його саме як інституцію і наукову спільноту слід вважати значущим досягненням суспільної та культурної творчості нації, а його досвід — платформою для переосмислення напрямку і змісту інституційних трансформацій науки та освіти, які мають відповідати інтересам, потребам і можливостям українського суспільства. Адже Інститут філософії НАН України — це простір свободи, школа мислення й людяності.

ДЖЕРЕЛА

- Донцов, Д. (1991). *Дух нашої давнини*. Дрогобич: Відродження.
- Крымский, С., Чайка, Т. (2012) *Наш разговор длиною в жизнь. Цикл интервью Татьяны Чайки*. Киев: ИД Д. Бураго.
- Култаева, М. (2017). Освіта та її деформації у сучасній культурі: до актуальності теорії напівосвіти Т. Адорно у сучасних соціокультурних контекстах. *Філософія освіти. Philosophy of Education*, 1 (20), 153–195.
- Adorno, T. (1994). *Noten zur Literatur*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Heidegger, M. (1981). *Aus der Erfahrung des Denkens*. Pfullingen: Günther Neske.
- Jaspers, K. (1991). *Kleine Schule des philosophischen Denkens*. München: Piper.
- Nida-Rümelin, J. (2014). *Der Akademisierungswahn. Zur Krise beruflichen und akademischer Bildung*. Hamburg: Körber-Stiftung.
- Sloterdijk, P. (2015) *Die schrecklichen Kinder der Neuzeit*. Berlin: Suhrkamp.

Одержано 11.01.2022

REFERENCES

- Adorno, T. (1994). *Noten zur Literatur*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Dontsov, D. (1991). *The spirit of our antiquity*. [In Ukrainian]. Drohobych: Vidrodzhennia. [=Донцов 1991]
- Heidegger, M. (1981). *Aus der Erfahrung des Denkens*. Pfullingen: Günther Neske.
- Jaspers, K. (1991). *Kleine Schule des philosophischen Denkens*. München: Piper.
- Krymskyi, S. (2012). *Our lifelong conversation: A Set of Interviews with Tatiana Chaika*. [In Ukrainian]. Kyiv: D. Burago PH. [=Крымский 2017]
- Kultaeva, M. (2017). The education and its deformations in the contemporary culture: regarding the relevance of the theory of half-education by Theodor W. Adorno. [In Ukrainian]. *Filosofia osvity. Philosophy of Education*, 1 (20), 153–195. [= Култаева 2017]
- Nida-Rümelin, J. (2014). *Der Akademisierungswahn. Zur Krise beruflichen und akademischer Bildung*. Hamburg: Körber-Stiftung.
- Sloterdijk, P. (2015). *Die schrecklichen Kinder der Neuzeit*. Berlin: Suhrkamp.

Received 11.01.2022

Mariia KULTAIEVA, Doctor of Science in Philosophy,
Professor, Corresponding member of the NAPU,
Head of the Department of Philosophy,
H.S. Skovoroda National Pedagogical University,
29, Alchevski St., Kharkiv, 61002
mariya_kultaeva@i.ua
<https://orcid.org/0000-0002-0603-0986>

THE SCHOOL OF THINKING, NOBILITY
OF PHILOSOPHICAL SPIRIT AND CIVIL COURAGE
(to the 75-th anniversary of H.S. Skovoroda Institute of Philosophy,
National Academy of Sciences of Ukraine)

The article emphasizes the cultural and educational importance of H. Skovoroda Institute of Philosophy for the spiritual development of the Ukrainian society, especially in the direction of democracy and establishment of the worldview culture as a requirement for the culture of freedom. From the position of the included observer the author of the article describes some episodes of relationship in the scientist's communities which can be defined as justice and solidary community. On the basis of the Heideggerian scheme, some dangers are analyzed as demands addressed to philosophical thinking. This scheme is used by structuring of the article. The metaphoric of these dangers indicates the contextual problems which are important for producing of philosophical ideas. The experience of the Institute of Philosophy gained by solving of problems is very remarkable for the fulfillment of philosophical studies and educational practices especially by mentoring of the postgraduate students. The fact of naming the Institute after H. Skovoroda is regarded as a symbolic act with a great creative potential and energy which can be used for reviving of national traditions of philosophical thinking. The role of lyric in activating of philosophical ideas is showed. The symbiotic coexisting of the poetry, art, journalism and philosophy is one of the original features of the Skovorodian tradition caring by the well-known representatives of the Institute.

All these characteristics joined with the civic culture, which was demonstrated by all generations of the Institute, allow defining it as a metaphysical place with the ability both to follow on the road of the way of light and to represent it on the landscapes of philosophical science and education. The history of the Institute, especially, in the period of its post-totalitarian transformations, gives the opportunity of taking comparison with the Institute for Social Research Frankfurt. The civic courage of the Ukrainian intellectual elites was always initiated, supported and generated by philosophers gathering in Institute of Philosophy.

Keywords: *Institute of Philosophy, Skovorodian tradition, thinking, world-view, culture, philosophy, freedom, scientific community, education, responsibility.*